

ŽMONĖS IR ĮVYKIAI. NACIONALINĖS VERTYBĖS

Mokytojos duoną iškeitusi į kūrybos pasaulį

Lionė LAPINSKIENĖ
Lituaniestė

Gruodžio 8 d. minėsime rašytojos Bronės Buivydaitytės 125-ąsias gimimo metines. Ją visuomenė kiek labiau pažįsta kaip memuarinių apsakų „Pro vaikystės langą“ (1969 m.) ir „Vargai vartus kilnoja“ (1982 m.) autorę. Dar kai kas atsimena 1936 m. „Sakalo“ leidyklos vaikams išleistą apsaką „Aukštinis batelis“, už kurį rašytoja gavo tų metų III premiją ir kuri mūsų dienomis yra įrašyta į geriausių knygų vaikams šimtuką. Tikėtina, galbūt ne vienam skaitytojui šis B. Buivydaitytės jubiliejus taps gera proga geriau pažinti jos asmenybę, kitus šiandien prisimintinus darbus ir naujai atrasti kitus jos kūrinius.

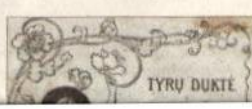
Tie kūriniai - 1934 m. Panevėžyje išleisti „Atversti lapai“, pirmasis lietuvių literatūros romanas mokyklų gyvenimo tema, ir Antrojo pasaulinio karo metais, mokytojaujančią Alytuje, sukurta, vėliau pačios rašytojos sudarytas eilėraščių rinkinys „Paukščiai

► Bronė Buivydaitytė (sėdi vidury) su Panevėžio mokytojų seminarijos mergaitėmis apie 1926 m.

tiniai tautinio ir kultūrinio sąjūdžio metai, galima sakyti, intelektualine ir netgi socialine prasme suvieniję visą Tautą. Apie šį Didįjį Lietuvos kuniškaitį ir jo in-

terijos kartos ir laisvos, pastikinčios moters kūrybinio starto su „Vasaros šnekomis“ šimtmetį. Nesvarbu, kad minėtasis Aleksandras Jakštas-Dambrauskas (suprantama - juk jis dvasininkas) vienoje recenzijoje atsidus, jog šiame rinkinyje vasariškų bučkių gal ir per daug, geriau jį rašytų ką vaikams. Kritika visada reikalinga. Bet jos bus truputį ir kitokios - „Vasaros šnekas“ priekabūs B. Buivydaitytės įvertins gana objektyviai ir, sakyti, palankiai. Jo nuomone, Tytų Dukters lyrikai būdingas svajingumas ir meilės motyvas, o „be galo paprasta“ kalba, tarytum „gegužės upelis plaukia“. Plaukia ir skaitytojui sako, kad vis dėlto „Tytų Duktė turi neabejotą talento ir kartais gali pasiekti kiek stipresnio įkvėpimo...“ (B. Buivydaitytė, „Vasaros šnekas“ / Verpetai ir užuovėja. Vilnius: Vaga, 1990, p. 109, 113).

vėtroje“, ne vieną dešimtmetį saugotas tik Literatūros ir meno archyvo fonduose. 2018 m. minėtosios knygos buvo išleistos, todėl yra prieinamos ir platesniam skaitytojų ratui.

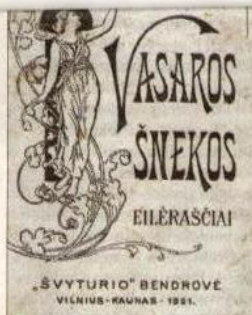
Pasitikdami garbingą rašytojos B. Buivydaitytės jubiliejų, kviečiame susipažinti su vienu kitu mažiau žinomą jos gyvenimo faktą. Juo labiau kad tai būta tvirtos charakterio, orios, tiesios laikysenos kūrėjos. Kas, kad mažo ūgio - dvasios tvirtumui tai nesvarbu. Ji nepasidavė įvairiems XX a. politinių permąnų vėjams, visada žinojo, ko nori, ir to siekė. O svarbiausia - sugebėjo išlikti savimi. Nesvarbu, kad kartais žengdavo žingsni, kurį kiti, kraipydami galvas, teįvertindavo trumpai: „Ar ji galvoja, ką daro?“

Pavyzdžiui, taip buvo, kai aktyvi, už kultūrinę veiklą Panevėžio visuomenės gerai žinoma mokytojų seminarijos mokytoja, pasibaigus 1927-1928 mokslo metams, ima ir atsisako stabilų pajamų garantą - savo pareigų. Priežastis - kelių darbų, kaip vėliau rašys, vienu metu gerai dirbti nemoka, tad renkasi svarbesnį, kuris yra arčiau širdies ir leidžia daryti tik tą, kas patinka. Juo B. Buivydaitei tampa gerus dvejus metus truksiantis kultūrinis organizacinis darbas, rengiant pirmąjį Lietuvoje moterų kūrybos almanachą „Aukštyn“.

Almanacho pradžioje esančiame „Redaktorės žodyje“ nusakytas leidinio tikslas - tai moterų rašytojų „širdies, skausmų ir džiaugsmų“ vainikas, skaisčius Vytautui Didžiajam pagerbti, tiksliau - jo 500-osioms mirties metinėms paminėti. Juk 1930-ieji Lietuvos gyvenime buvo išskir-

antologijos „Dainava“ 1920 m. ir minėtųjų „Vainikų“, spausdino „Ateitis“, „Skaitymai“, „Židyns“ ir kt. leidiniai. Neeiliniu faktu biografijoje ir lietuvių literatūros istorijoje liko 1921-ieji, kai dienos šviesą Tytų Dukters slapyvardžiu išvydo „Vasaros šnekos“. Tai buvo pirmasis moters lietuvių eilėraščių rinkinys, visuomenei parodęs, kad kūrybinis nerimas ir kitokios saviraiškos ieškojimai yra ne tik vyrų aplankanti būseną...

Po metų kitų, kalbininkui Juozui Balčikonui Švietimo ministerijai pritarus ir mokytoju Petriui Būtėnui idėją, kad naujoji kolegė nabus ne kas kitas, o jau žinoma rašytoja, palaikant, nuo 1925 m. rugpjūčio atvykusi mokytojauti į Panevėžio mokytojų seminariją, B. Buivydaitei nepamirš anoj Aleksandro Jakšto-Dambrausko recenzijoje išsakytą palinkėjimą rašyti vaikams (beje, būsimąją rašytoją, kaip ateitininkę ir uolią

► Pirmojo moters lietuvių poezijos rinkinio „Vasaros šnekos“ viršelis, 1921 m.

Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės mokinė, J. Balčikonis ir PBūtėnas gerai pažino Voronežo laikotarpiu, 1915-1918 m.).

Tuometinio Panevėžio aplinkoje, ypač bendradarbiaudama su nuo Troškūnų pusės kilusiu muziku Mykolu Karka (taigi, kraštiečiai - anykštėnai!), ji puikiai jausis, ir vėliau, po mokytojų darbų, mintyse vis dažniau besisukantis Pegasas padės užgimti pjesei „Mėlynas drugelis“, libretui „Šviesutė“, savo žiedus išskleis „Stebuklingoji radasta“ bei kiti kūriniai. Kurį laiką dirbdama ir seminarijos bibliotekoje, B. Buivydaite nuosirdžiai stengsis, kad būsimieji mokytojai tikrai pamiltų knygą. Pasak apie 1996-2000 m. kalbintų kelių, dar ją atsiminsiu, amžininkų, naujos neduodavo tol, kol neįsitikindavo, kad moksleivis anksčiau pasiimtąjį tikrai perskaitė. Jei kuri knygos vieta būdavo nesuprantama, mieliai pasikalbėdavo, paaiškindavo.

Beje, tarp šitų, į biblioteką vis dažniau užsukančių ir nuo 1925-ųjų rudens lietuvių kalbos vienerius mokslo metus B. Bui-

vydaitytės mokytojų jaunuolių buvo ir vėliau nepalenkta lietuvių poezijos žvaigždė tapęs poetas Henrikas Radauskas. Ji nuo 1926 m. rudens iki seminarijos baigimo 1929 m. lietuvių kalbos mokė kalbininkas PBūtėnas, o kurso auklėtojas buvo B. Buivydaitytės vyras istorikas Juozas Mičiulis (abu Panevėžyje susituokė 1927 m. birželio 21 d.). Būtent šių savo mokytojų, neeilinių Panevėžio asmenybių, dėka H. Radauskas visą gyvenimą nešiosis nepaprastą meilę gimtajam žodžiui ir jį pulsuote pulsuos iš kiekvieno eilėraščio.

Taigi - su tokia Panevėžio mokytojos kūrėjos ir jaunų, literatūrai gabių talentų globėjos patirtimi bei su sėkmingai sudarytu ir redaguotu pirmuoju Lietuvos moterų kūrybos almanachu „Aukštyn“ B. Buivydaite pasitiko minėtas 1930 m. Bibliografijos retenybė šiandien tapusi knyga yra vertinga dar keliais aspektais. Ją rengusių B. Buivydaite nuosirdžiai palaikė ir reikalui esant, patarimų negailėjo dar nuo Kaune „Saulės“ draugijos surengtuose buhalterių kursuose 1911-1912 m. pažinta

lietuvių kalbos mokytoja, rašytoja Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė.

Žinoma, solidumu teikė ir specialiai šiam almanachui rašytojos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės parašytas įvadas „Lietuvos moterų kūriniai“. Jame itin ryškiai džiugėsio gaida, kad laisvoji 1930-ųjų Lietuvoje jau visi yra „lygūs tėvynės motinos vaikai“, todėl ir „jauna laisvųjų moterų karta“ dabar, lyg peteliškė, iš vikro išsiritusi, „plesdama saulėje savo gražiai išmargintais sparneliais“.

Be to Bitės palaikoma jauna moterų karta, susitikusi almanacho „Aukštyn“ puslapiuose, verta ypatingos pagarbos. Juk dažnai būna, kad novatoriškų idėjų nestokojantis jaunimas su ironija žiūri į tuos, kurie yra gerokai vyresni. Lietuvos istorijai ir kultūriniam visuomeniniam gyvenimui neeiliniai 1930 m., pasirinkusi idėją moteris reprezentuoti istorinė, kūrybos kelio pradžios seka, Buivydaite sėkmingai suapžindina su įvairių žanrų pačių autorių pateiktais tekstais. Prieš juos kiekviena moteris kūrėja pateikia glaustą, dažnai vaizdingą, meniškai įtaigiai parašytą autobiografinę. Tokiu būdu almanachas tampa dar svarbesniu, išliekamąją istorinę vertę turinčiu, šaltiniu, ir galimybę geriau pažinti vienos ar kitos autorės požiūrį į savo kūrybą.

Tikriausiai šio almanacho sėkmė turėjo įtakos ir kitam, tuo metu Lietuvos visuomenei, ypač mokytojoms, nustebinusiui Bronės Buivydaitytės žingsniui, kai 1934 m. pareiškė atsisakanti mokytojos duonos, nes tolesniu savo gyvenimo keliu renkasi... kūrybą. Ir juo, nors labai nelengvai, bet oriai ir garbingai,ėjo ne vieną dešimtmetį.